

1/3

Vihannin Aartokankaan kivikauden asuinpaikka.

5

Kertomukseen kuuluu 2 karttaa (I A-B, II - III), H.M.l. 9552:1-74 ja 5 valokuvaa (lev. 8495-8500).

Heinäkuussa 1932 ilmoitti maanviljelijä Kustaa Hirvilampi, että hänen omistamansa Yli-Rantasen tilan maalta Vihannin pitäjän Vihannin kylästä oli peltotöissä löydetty kivikautisia saviastianpaloja ja kiviaseita, siis kivikautinen asuinpaikka. Sen tarkastaminen tuli allekirjoittaneen osalle muiden Pohjanmaalla suoritettaviksi määrättyjen tehtävien ohella.

Yli-Rantasen (kartoilla Alaperet) talo on Vihannin asemalta n. 4 km luoteeseen ja Oulun rautatiestä linnuntietä n. 3 km länteen, Vihannin reitin Alaperet- eli Rantasenjärvi-nimisen latvajärven pohjoisrannalla. Kivikautiset asuinpaikkalöydöt olivat tulleet esiin enimmältä osaltaan aivan viime vuosina pelloksi raiva- tulta Aartokangas- eli Aarrekangas-nimiseltä paikalta, talosta run- saan $\frac{1}{2}$ km:n päässä kaakkoon, main. järven koillispuolelta. Maan- laatu paikalla on hienoa hiekkaa, ilmeisesti entistä lentohiekkaa (kuv. 3 - 4). Vietto järveä kohden on - jos jätämme matalan rantatörmän huomioonottamatta - aivan mitätön, ~~vaija~~ ^{2 m} sataa m:ä kohti. Nykyään pelloksi raivattuna paikka on altis myös poh- joistuulille; aikaisemmin on kait metsä ollut suojana sillä ta- holla.

Löytöjä (9552:1-31) on tavattu 3:n viimeksikuluneen vuoden aikana, etupäässä Aartokankaan eteläreunalta, taloon johtavan tien vieriltä ja sen pohjoispuolella olevan 3:n ladon tienoilta, sekä myös tien eteläpuolelta aina järven rantatörmää myöten, m.m. pe- runanotossa täällä olevasta ennestään viljellystä Rantapellosta,

viemäriojaa kaivettaessa, tienleikkauksista y.m. Osoitetut löytökohdat on merkitty kartalle I B. Niiden keskittyminen pellon eteläosaan selviää siitä riittävästi. Täällä oli myös viemäriojan reunoilla ja tien leikkauksessa selvää kulttuurimaata näkyvissä. Pellon pohjoisosasta, läheltä Raahen valtamaantietä, oli löydetty vain yksi kiviaseen katkelma (9552:16); sen löytökohtal-¹⁾ta en saanut silmiini mitään asutuskerrostumain merkkejä.

Vahvinta oli kulttuurikerros, mikäli sitä oli näkyvissä, Aartokankaan uudisviljelykseltä järveä kohti johdetun viemäriojan reunoilla, Rantasen taloihin johtavan ajotien etelä- (l. lounais-) puolella. Ja suurin osa maanviljelijä Hirvilammin talteen ottamista saviastianpaloista olikin juuri tätä ojaa luotaessa löydettyjä (vrt. 9552:22-28). Olipa ojan leikkauksessa (kohta y kartoilla I-II) tulisijan kiviäkin näkyvissä. Kun juuri mainittua ajotietä ajottiin oikaista ja siirtää vähän alaspäin, niin että se pahimmoikseen kulkisi tämän kohdan yli, tarkastettiin tässä²⁾ viemäriojan itä-(l. kaakkois-)puolella n. 21 m käsittävä tien alle jäävä alue (kartta III).

Ojan sivusta paljastuikin, ruuduista E-F:6-7, tulisija, jonka länsireuna oli jo särkynyt ojaa kaivettaessa. Muutenkin vaikutti se hajonneelta (kuva 5). Koko oli n. 1 x 0,65 m, pitempi suunta lännestä itään. Kivet olivat palaneet pienenlaiseksi murenaksi; niitä oli 2-3 kerrosta, pääasiassa 30-60 cm syvässä; niiden lomassa oli tuhkaa ja punaisenruskeaa palomaata sekä useampia kvartsi-iskoksia, niiden alla isohkoja hiilikekäleitä (ehkä jäännöksiä lieden perustukseksi asetetuista puista) sekä joitakin palaneita hajakiviäkin aina 75 cm syvään. Vieläkin syvemmällä oli hiilisiruja ja vaaleaa, ruusunpunaista palomaata, jota jatkui, kunnes pohjavesi n. 80-90 cm:n syvyydessä alkoi pulputa esiin.

1) Ostettujen löydöksiä (9552:1-31) joukossa mainittiin mahdollisesti olevan joitakin talon muiltakin pelloilta tavattuja esineitä. Asuinpaikkalöydökset, nimenomaan kaikki saviastianpalat, olivat kuitenkin Aartokankaan eteläpäästä ja siihen liittyvästä Rantapellosta.

Lieden pohjois- ja itäpuolella kulttuurimaa oli vahvanlaista, osaksi punertavaa, eteläpuolella taas aivan heikkoa. Liesi näyttää sijainneen rannan (nyk. järvenrannan) suuntaisen loivan dyyniaallon sisäreunalla (ks. profiilia kartalla II).

Toinen pienempi, pitkulainen kiveys tavattiin ruutujen C-D:6 väliviivan molemmin puolin (kuva 5). Kiviä oli vain yksi kerros 30-40 cm syvässä (yksi kivi löytyi vielä syvempää) ja ne olivat ravaksi palaneita, mutta hiiltä tai tuhkaa ei havaittu; saviastianpaloja löytyi kiveyksen vierestä, etupäässä sen luoteispuolelta, vahvanlaisesti. - Sieltä täältä kaivausalueelta ilmaantui lisäksi joku palanut hajakivi.

Ruudusta B:6 tavattiin kivetön nuotionkohta, hiiliseen ja ympäröivine palomaa-alueineen, jossa punertava hiekka paikoin ulottui 80 cm syvään.

Pienemmän liesikiveyksen (C-D:6) pohjoispuolella oli etupäässä ruudussa D:5, lähes metrin laajuinen kulttuurimaakuoppa, jossa oli ruskeata, pieniä hiili- ja luumuruja sisältävää hiekkaa 80 cm syvään.

Aivan pieniä, osaksi paalunreikäisiä, punertavaa, ruskeata tai likaisenharmaata kulttuurimaata sisältäviä ja 70:n - 90:n cm:n syvyyteen meneviä kuoppia oli useampia. Näistä 5 (ruuduissa E:3 kaksi, D:3, C:4 ja B:5 kussakin yksi) järjestyvät kauniiseen, lähes ympyrän viivan mukaiseen kaareen. Lukuunottamatta luoteisinta kuoppaa, joka oli viistossa, syvempi pää etelässä päin, ne olivat lähes pystysuoria ja ulottuivat n. 35-50 cm ympäröivää kulttuurikerrosta syvemmälle. Luoteestapain lukien toisen kuopan pohjassa oli vielä puunjätettä, jonka säilyminen kivilaudelta ei ole mahdotonta, sillä pohjavesi, joka tunkeutui esiin yleensä n. 80 cm syvässä, on voinut konservoida puun. Se seikka, että nämä pikkukuopat jotakuinkin tarkoin olivat kaivauksen löytöalueen koillisrajana - - niiden ulkopuolelta ei tavattu muita kulttuurimerkkejä kuin pieni, pitkulainen kulttuurimaakuoppa ruuduista B-C:3, josta löytyi joku saviastianmurunen

(9552:32), ja muuan palanut kivi ruudusta C:3 - - puhuu niiden kivikautisuuden puolesta. Olettamalla, että ne olisivat jotakuinkin ympyräisen kohdan reunapaaluja, saataisiin kodan halkaisijaksi lähes 8 m (7,70 m). Tulisija ruuduissa E-F:6-7 sattuisi melkein tarkoin kodan keskipisteeseen. Mitta tuntuu liian suurelta. - Pari samanlaista "paalunreikää" löytyi vielä näiden kuoppien muodostaman kaaren sisäpuolelta, toinen ojan pohjasta ruudusta F:4, toinen ruudusta D:6.

Kulttuurikerros ulottui keskitasoltaan pinnasta lukien n. 25-40 cm syvään; syvemmistä kohdin on jo edellä tehty selkoa. Sen laatua valaiskoon seuraavat mitat:

Ojan reunassa, linjojen 4-5 kohdilla, oli ylinnä (ojasta) luotua maata 20-25 cm, sen alla lyijyhietaa 5-15 cm ja sitten ruskeata kulttuurikerrosta 10-15 cm; linjan 6 kohdalla, tulisijaa lähestyttäessä, kulttuurimaa vahveni kaksinkertaiseksi.

Ruuduissa E-F:7, lieden lounaispuolella, oli luotua maata 10-15 cm, niiden alla vanha humuskerros ja lyijyhieta, yhteensä 5 cm, ja niiden alla aivan heikkoa, ruskeahkoa kulttuurimaata 15-20 cm.

Ruuduissa B:C, linjaa 7 vasten, käsittivät humuskerros ja sen värjäämä likamaa yhteensä 10-15 cm, niiden alla oli kellanharmaata hiekkaa 30-45 cm, sen alla vaalenarusk^{ruskean}punaista hiilimurujen sekaista hiekkaa 10-25 cm; luonnollisen värinen pohjahiekka 50-80 cm syvässä (vrt. tällä kohden olevaa, kartalla III näkyvää palomaaläiskää).

Linjalta 7 n. 4,5 m viemäriojaa alaspäin oli kohdassa x näkyvissä vahvanlaista punertavaa kulttuurikerrosta; siitä löytyi myös saviastianpalasia (9552:74).

Kaivausalueelta tuli suhteellisen niukasti löytöjä (9552:32-73), etupäässä 25-40 cm syvästä. Paikan alavuus ja kosteus kait vaikuttivat sen, että saviastianpalat olivat pahoin murenneita ja palaneet luumurut aivan mitättömiksi liuenneita. Saviastianaineisto kuuluu kaikki tyypilliseen kampakeramiikkaan, samoinkuin

kaivausalueen viereisestä viemäriojasta löydetty. Rantapellolta oli sitävastoin kohdasta γ tavattu muuan E-koristeinen, varhaiskampakeraminen astianpala (9552:21). - Löytöjen jakautumisesta kai-vausalueella nähtiin jo edellä, että alueen koillisosa "paalunrei-käkaarta" myöten oli jotakuinkin löydötön. Lisäksi saattaa huomioida, että lieden E-F:6-7 lähimmästä ympäristöstä (ja osaksi itse liedestä) löytyi etupäässä iskoksia; saviastianpalat ovat osaksi kiveyksen C-D:6 vierestä mutta etupäässä ulompaa, lähempää paalu-kaarta. Erikoisesti mainittakoon kulttuurikerroksesta tavatut puna-multanokareet, joista yksi tuli liesikiveyksen alta (9552:27, 45, 63, 72). Kaivajani huomauttivat, että Vihannissa valmistetaan vielä nykyäänkin punamultaa, mutta väittivät, että kaivausalueessa tavatut punamultasirut eivät näyttäneet vihantilaisilta. Muistetta-koon myös Vihannin ennestään tunnettujen kiviikaudenasuinpaikkojen punamultalöydöt.

Korkausmittaukseni lähtökohtana käytin asuinpaikan alla ole-
van Rantasen järven pintaa, joka paikkakuntalaisten ilmoitusten
mukaan oli Fillimukini aikana tavallista kesävetä huomattavasti ylempänä. Voidakseni
arvioida sen korkeuden meren pinnasta (tai oikeastaan tarkkavaaki-
tuksen N.N:stä) mittasin Vihannin asemalla olevasta tarkkavaakituk-
sen kiintopisteestä n:ro 1287 (korkeus 90,13 m yli N.N:n) Ranta-
sen järveä vain aivan vähän alempana olevan Vihannin Kirkkojär-
ven pinnan. Kirjeellisesti olen sittemmin saanut Oulun piirin
maanviljelysinsinööriltä O. Hirviseltä tietoja Vihannin vesistössä
v. 1927 suoritetuista, myös tarkkavaakituksesta aljetuista korkeus-
mittauksista. Niiden mukaan on Rantasenjärven pinnan korkeus yli
N.N:n paikalla käyntini aikana suhteellisen tarkoin laskettavissa,
kuten seuraavasta taulukosta, johon olen ottanut myös muitakin
Vihannissa aikaisemmin tavattujen kiviikautisten asuinpaikkojen kor-
keusmääräyksiä varten tarpeellisia mittoja, selviää:

	Keskikesävesi (O. Hirvisen mukaan)	Allekirjoitt. vaakitus 25/8 1932.	Laskettu korkeus 25/8 1932.	Kevättulva (O. Hirvisen mukaan).
<u>Rantasen eli Alaperetjärvi.</u>	83.44	-	83.63	83.84
Keskijärvi	83.22	-	83.50	83.82
<u>Vihannin (Kirkko)järvi</u>	83.19	83.47	-	83.79
Vihanninjoki rautatiesillan alla	82.34	-	82.81	83.34
Tavaskanlampi Vihanninjoessa	82.24	-	82.75	83.34
<u>Vihanninjoki Pitkäsaaren kohdalla</u>	82.02	-	82.61	83.27

Rantasenjärven vedenpinnan korkeudeksi 25. 8. 1932 saadaan siis 83,63 m yli N.N:n. Aartokankaan asuinpaikkalöytöjen mitat ovat seuraavat:

Kohta α järven rantatörmässä, löytöjä gneisikirves (9552:29), nähtävästi tulisijan jätteitä. Korkeus 85,12 m.

Kohta β , Rantapellolla lähellä järven törmää; löytöjä kiviaseen teelmä (9552:30) ja saviastianpaloja (maanvilj. Hirvilammin ilmoituksen mukaan). Korkeus 85,65 m.

Kohta γ , Rantapellolla; löytöjä kivikirves ja palanen varhaiskampakeramiaikkaa, tyyliasteelta I:1 (9552:20-21). Korkeus 86,85 m.

Kaivausalue, korkeus 87,00-87,25 m (vrt. profiilia kartalla II).

Ylimmät löydöt kohdasta u (kartta I B), 87,60 m.

Löytöalueen korkeudeksi saadaan siis 87,60-85,12 m. Kun aivan rantatörmästä on vielä tavattu löytöjä ja ilmeisesti tulisijakin, on mahdollista, että järven kevättulvat ovat hävittäneet kulttuurikerroksen alimman osan.

Vertauksen vuoksi oli tarpeellista saada myös korkeusmitta Vihannin ennestään tunnetuista asuinpaikoista huomattavimmasta, Pitkäsaaresta. Sen vuoksi tein 26. 8. matkan paikalle. Oppaakseeni sain Matti Turusen, joka v. 1903 oli ollut Ailion mukana Pitkäsaarella kaivauksilla. Sikäläinen hiekkakuoppa oli jokseenkin

täysin metsittyä, joskin soraa oli otettu sieltä vielä viimeaikoihin asti, kuitenkin aivan vähissä määrin. Sateiden johdosta Vihanninjoki oli niin tulvillaan, että vesi ~~ojaa~~ myöten ulottui sangen lähelle löytöpaikkaa. Edellä esitettyssä taulukossa saatiin joen pinnan korkeudeksi Pitkäsaaren kohdalla (25. 8. 1932) 82.61 m. Hiekkakuopan reunan korkeudeksi Ailion v:n 1903 kaivausalueen kohdalla mitattiin 2,11 m joen (niitynojen) vedenpinnasta eli siis 84.72 yli N.N:n. Ero Aartokankaalta saadusta alimmasta kulttuurikerroksista (85.12) on siis vain 40 cm. Aartokankaalla otaksuimme järven tulvan syöneenkin kulttuurikerroksen alimman osan, mutta Pitkäsaarella mitattu kohta oli tuskin vielä alin paikka, joskin alimpia, missä kulttuurikerrosta on esiintynyt.

Vihannin Pitkäsaaren löydöissä tavatut hylkeenluut viittaavat merenranta-asuinpaikkaan. On kuitenkin seikkoja, jotka saattavat epäilemään, että Vihannin asuinpaikkalöydöt eivät ole yksinomaan siltä ajalta, jolloin nämä löytöpaikat sijaitsivat aivan välittömästi meren rannassa. Aartokankaan saviastianlöydöistä suurin osa oli tyypillistä kampakeramiikkaa (II:1), mutta mainittiin jo että kohdasta γ , 86.85 m korkealta eli siis ei täyttä 2 m:iä ylempää kuin kankaan alimmat asuinpaikkalöydökset, oli tavattu myös palanen varhaiskampakeramiikkaa (I:1). Etelä-Suomesta saatujen vertauskohtien nojalla odottaisi tyylien I:1 ja II:1 korkeuseroksi, merenranta-asuinpaikoista kyseen ollen, Pohjanmaalla lähes kymmenisen metriä. Myös Pitkäsaaren keramiikkalöydösten joukossa on varhaiskampakeramiikkaa (tyyliasteita I:1-2), m.m. kierrenuorakoristeisia saviastianpaloja, ja korkeuserot eri löytökohtien välillä kankaalla eivät voi kohota moneenkaan metriin. Näin ollen saattavat vain näiden asuinpaikkojen varhaiskampakeramiset löydöt, mutta ei nekään varmuudella, olla merenranta-asutuksen aikaisia. Ainakin tyypillisen kampakeramiikan aikana Vihannin asuinpaikat ovat ilmeisesti jo olleet jonkun matkan päässä merestä, pienten, nykyisiä ehkä kuitenkin hieman vesirikkaampien reittien varsilla. Kenties Pohjanlahden rannikon aavuus ja vähäsaarisuus ovat pakoit-

taneet hakeutumaan suojaisemmille paikoin sisämaahan päin.

Tutkimukset Vihannissa suoritin 23-26 p. elokuuta 1932.

Arne Ayräpää.

Lent 8495-96.

Kuva 1. Vihannin Aartokankaan kivikaatuneen asuin-
paikka (x = kaivausalue) länsiluoteesta. Oikeanpuoli-
sessa kuvassa taustalla Vihannin kirkko ja
Keskijärvi; edessä Rantaseijärvi. Valok. 24. 8. 1932.

lev. 8497.

Kuva 2. Aartokankaan kivikaution
 asuinpaikka (x = kaivausalue) länsiluo-
 teesta; Taustalla oikealla Vihannin kirkko.
 Valok. 24. 8. 1932.

lev. 8498.

Kuva 3. Kaivausalue itäkeu-
 kosta (miehet). Taustalla vasemmal-
 la Rantarenjävi ja oikealla Rantareu-
 fallo. Valok. 24. 8. 1932.

8499

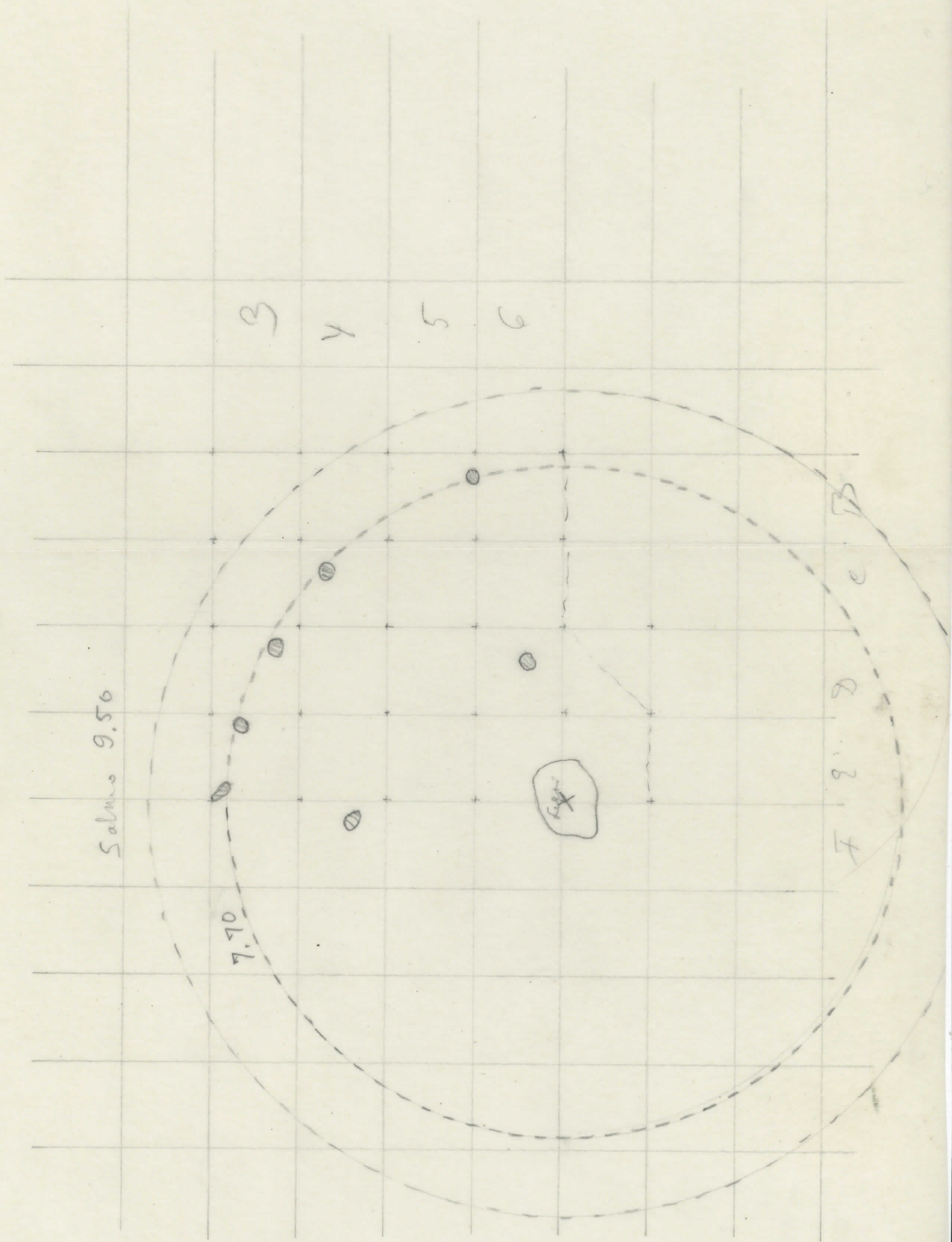
Kuva 4. Kaivausalue kaakosta päin. Kuten lentohietakenttä!
Valok. 24. 8. 1932.

8500

Kuva 5. Liesikiveykset ruudussa C-D:6 (vasemmalla) ja E-F:6-7 (oikealla) polttoiskoillisesta. Jansfalla Rantosen järvi. Valok. 25. 8. 1932.

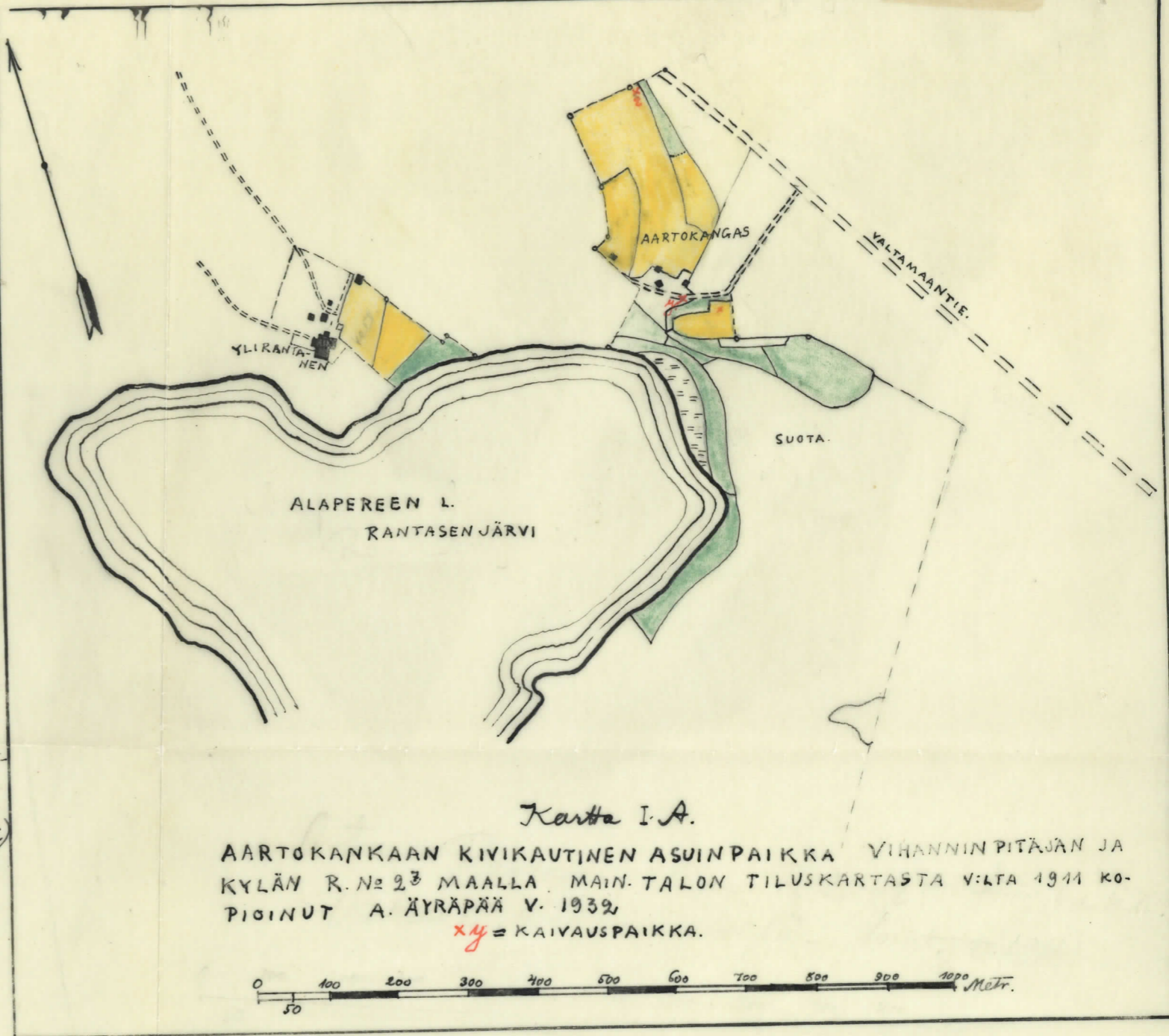
Valok. Arme Äyräpää 1932.

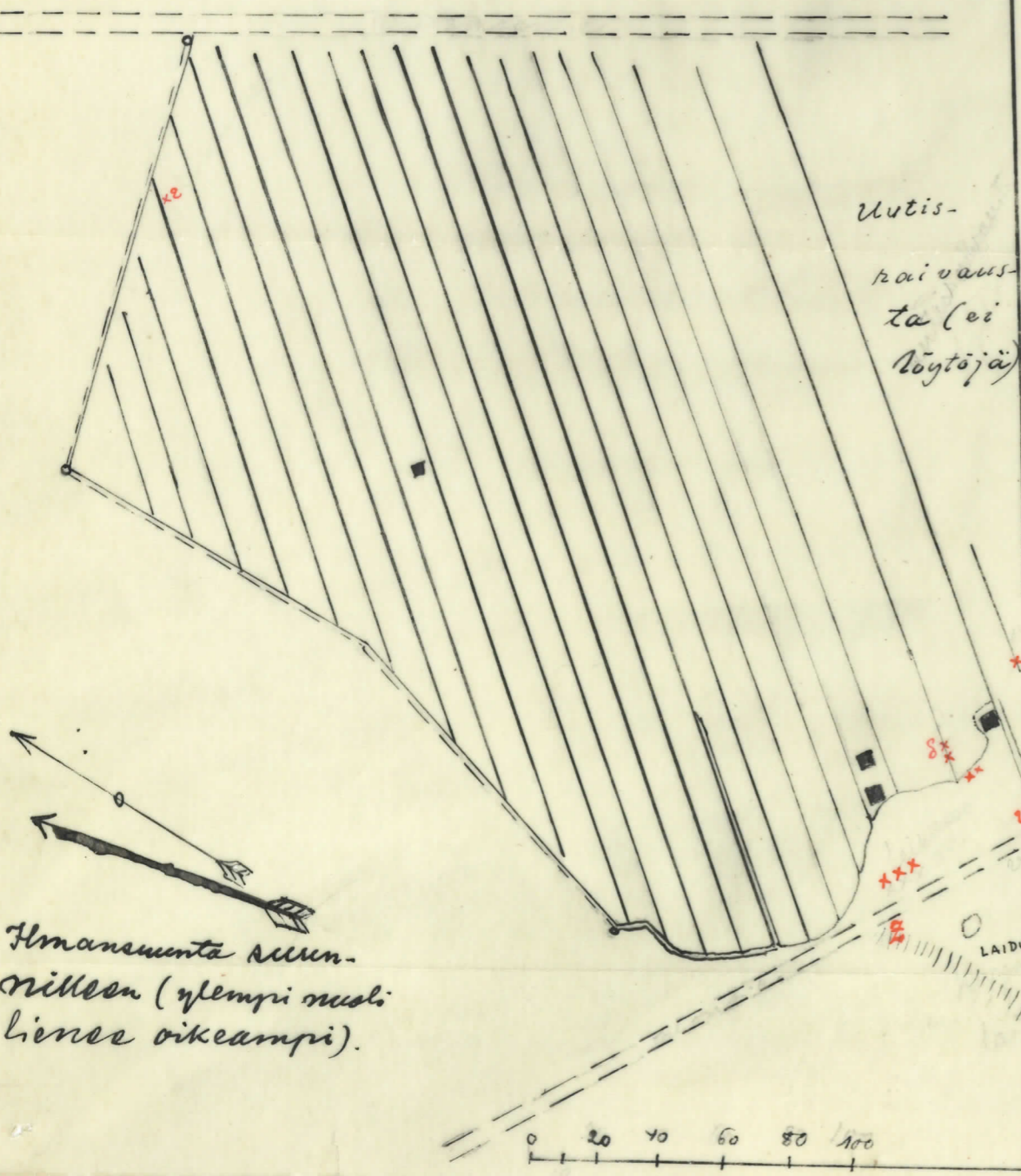
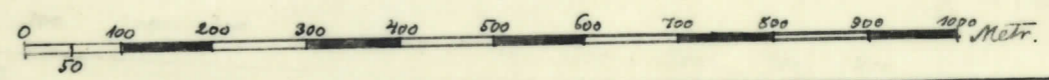
piirt. S. Pälvi
 Vihanti, Santokangas,
 vrt. S. S. in Kartta III v:ita
 1932.

Kartta I-B.

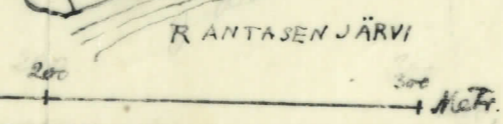
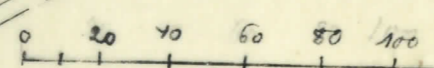
Aartokankaan kivikautisen asuinpaikan asema J. Heikkisen v. 1931 laatimalla Vihannin pitäjän ja kylän Rantasen tilan R. N:o 2³ viijelyskartalla, S. S:n pirttämän jäljennöksen mukaan. Viijelyskartta näkyy olevan yksityiskohdiltaan hyvin skemaattinen.

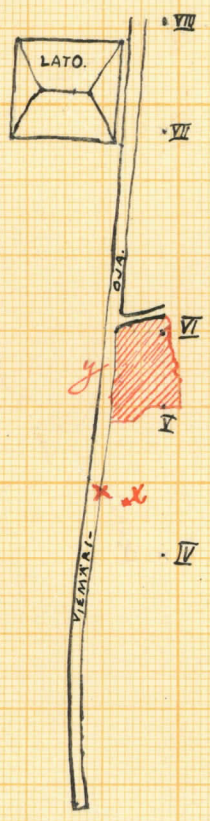
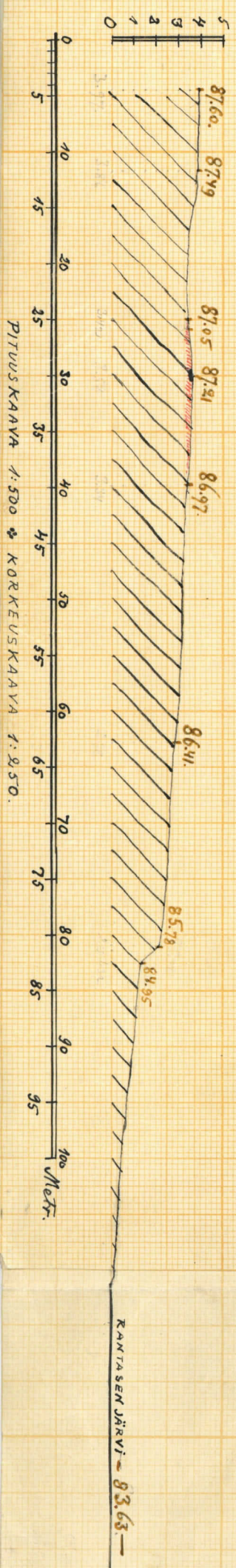
Kartta I-A.
AARTOKANKAAN KIVIKAUTINEN ASUINPAIKKA VIHANNIN PITÄJÄN JA KYLÄN R. N:o 2³ MAALLA MAIN. TALON TILUSKARTASTA VILTA 1944 KOPIOINUT A. ÄYRÄPÄÄ V. 1932
xy = KAIVAUSPAIKKA.

Hmansuunta Alkunen-
nilleen (yllempi nuoli
lienee oikeampi).

Kartta II

RANTAPENGER JA
 HIEKKAMAAN ALARAJA.

RANTANIITTY

RANTASEN JÄRVI

RANTASEN JÄRVI - 83.65 -

Kartta III.

VIHANTI-VIHANNINKYLÄ-YLIRANTASEN TALO
AARTOKANKAAN KIVIKAUTINEN
ASUINPAIKKA

2 cm = 1 m l. 1:50

TUTK. 24-26. 8. 1932

Aarne Syrjäpää.

▲ SAVIASTIAN PALOJA RUNSAASTI
- 0.80-90 } SYVYYSMITTOJA MAAN-
- 0.75-0.80 } PINNASTA LUKIEN.

- ▲ Saviaut. pala
- pounam. kaiska
- luumuruja
- ▲ Kiviesineito
- × Kivi-iskaknia ja kvartna.
- piinta.

Vihanti, (53)
 Konsepti-

